

ska och familjemor i TV-serien Slättemölla by (1968) var specialskriven för henne och hon menade själv i en intervju (Rying) att hon hade lätt att gå in i den rollen.

Hösten 1961 engagerades S och maken vid Folkteatern i Göteborg. Tillträdande chefen Kurt-Olof Sundström hade tillhört samma årskull som makarna på Dramatens elevskola och därefter samarbetat med dem i olika sammanhang. I Aftonbladets recension av hennes debut på Göteborgsscenen gavs denne ”en eloge för att han lyckats övertala fru Svedlund att berika teaterlivet i Göteborg i stället för Stockholm”. Den lilla ensemblen splittrades emellertid i samband med den turbulens som uppkom på teatern då Sundström avgick i juni 1964. Makarna kontrakterades för stadsteatern som därefter kom att bli deras hemmascen. Senare sade sig S ha svårt att fungera under ”domptörregissörer”, som dessbättre var i utdöende. Hon ville hellre gå omkring för sig själv och luska och loda för att kunna växa in i rollen. Av den anledningen uppskattade hon den nya, mer demokratiska gruppteatern, särskilt nämnde hon Kent Andersson och Bengt Bratt. Det har sagts att S över huvud taget inte var lagd åt intellektuell analys utan hennes styrka låg istället i intuitionen, som parad med följsamhet för regissörens anvisningar och den egna fantasirika inlevelseförmågan gjorde henne till en gestaltskapande ”konstnärinna” (Sten, s 152). Som sådan hann hon under 40 år att medverka i 38 Dramatenuppsättningar, 13 på Folkteatern och 56 på Göteborgs stadsteater. Dessutom var hon under en period verksam vid TV-teatern och gjorde även ett stort antal roller för Radioteatern.

Just på teaterscenen var det enligt Ericson som hennes mångsidighet kom till sin fulla rätt: ”Det kan tyckas smått nedsättande att tala om en skådespelare som användbar. Men Doris var användbar i ordets allra bästa bemärkelse, alltid lojal, ensemblespelande, och föga för det utåtriktade i sitt teaterliv.” Ericson drog sig till minnes en rad roller som alla var för sig var ganska olika. Det var yrkeskvinnan i Doris Lessings Tigerlek (1965), den träget arbetande vardagskvinnan i Per Gunnar Evanders pjäser Och alla mina levnadsdagar (1972) och Guld fiskarna (1975), den vackra och

bortskämda chilenska kvinnan i Pappersblommor (1980) eller en benhård Bernarda i Garcia Lorcas Bernardas hus (1981). Mest av allt tyckte dock Ericson att rollen i Kent Anderssons Tillståndet (1970) utgjorde en sammanfattning av hennes mångsidighet. Där spelade hon den frireligiösa snörpiga men varmhjärtade Birgit som hamnat på mentalsjukhus efter en religiös kris och minns alla de roller hon haft i församlingen. Denna mångsidighet tog sig uttryck i att S lätt fann sig till rätta ”i kören” understödjande de större rollerna. Lika lätt hade hon att tolka dessa som solist, ”träffsäker, varm, med en teknisk skicklighet, från en gången teatertradition parad med humor och hjärta [...] lojal mot medspelare, teater och publik”.

Källor o litt: Sthlms stads handelsrealskolas inskr:böcker (D 4 a:4) o examenskatalog (D 2:1), SSA.

O Ekelund, Kampen mot trälldomen (Filmjournalen 1946, nr 27); U Ericson, En av stadsteaterns ledande krafter (nekr i Göteborgsposten 10 sept 1985); Filmboken, ed H Wortzelius o N Larsson, 2 (1953–57); C Holm, Fängelse blev genombrottet (Filmjournalen 1949, nr 16); M Å Johansson, Än idag får Doris Svedlund beundrabrev (Hemmets Veckotidning 1981, nr 41); Massflykt från teater (Aftonbladet 19 nov 1964); M Rying, Hans Peterson skrev rollen ... för Doris Svedlund: välkomna till Slättemölla! (Röster i Radio-TV 1968, nr 32); H Sten Jr, Doris Svedlund (Scenens ungdom: 33 porträtt av 10 års ny stjärnor, ed C Hoogland o G Helén, 1954); Svenska skådespelare i film o TV 1897–2000, 2 (2002); Svenskt filmskådespelarlexikon (1973). – Recensioner: Aftonbladet 12 nov 1946 o 20 mars 1949 (S J Hanson), 15 april 1962 (G Rosell); DN 20 april 1946 (S af Geijerstam), 20 mars 1949 (C Björkman); Expressen 20 april 1946 (I Harrie), 12 nov 1946 (M Katz); Göteborgsposten 26 mars 1949 (E Andersson); Morgon-Tidningen 20 april 1946 (N Beyer); Stockholmstidningen 20 mars 1949 (B Idestam-Almquist); SvD 20 mars 1949 (E Liliedahl); Säningsmannen 1946 (B Hollsten). – <http://www.dramaten.se/medverkande/Rollboken/>, 12 aug 2015.

Per Olov Qvist

Swedlund, släkt, härstammande från torparen Nils Nilsson (1747–1822) och hans hustru Brita Larsdotter (1750–1812) i Tierp, Upps. Sonen *Nils S* (1784–1849) tog namnet

S efter torpet Norrsveden, Tierps sn, där han bodde från tio års ålder tills att han 1811 flyttade till Gävle. Där var han verksam som tunnbindare och gifte sig med Catharina Helena Bång, dotter till en skeppsredare och kusin till Lars Augustin Bång (bd 7). S var skräets ålderman vid sin död.

S:s äldste son *Per August S* (1822–1908) avlade 1849 teoretisk och praktisk teologisk examen vid UU och prästvigdes samma år, varefter han följande år utsågs till duplikant vid Gävle elementarläroverk för att 1858 bli adjunkt. Som lärare var han känd som sträng men rättträdig. S var en mångsysslare med en rad uppdrag vid sidan om lärartjänsten. Han var under många år predikant i Sofia Magdalena kyrka, liksom vid Gävle stads fattighus, hospitalet och Strömsbro. 1867–70 var han redaktör och ansvarig utgivare för *Gefle-Posten*. S var även 1870–99 sekreterare i Gävleborgs läns hushållningssällskap och fick för sina insatser dess förtjänstmedalj i guld. S var dessutom politiskt engagerad både i landstinget och som ledamot av stadsfullmäktige, drätselkammaren och stadens skogsstyrelse.

I sitt gifte med Emilie Lovisa Forsberg (1833–1903), dotter till en kopparslagare, hade S fem barn som nådde vuxen ålder, varav fyra gjorde sig bemärkta i Gävle. Bouppteckningarna i släktarkivet efter makarna vittnar om ett relativt välstånd. Somrarna tillbringade familjen på lantstället Engesberg som i början av 1890-talet såldes till staden för att ge plats åt ett planerat industriområde, men som bevarats och idag hyser en campingplats.

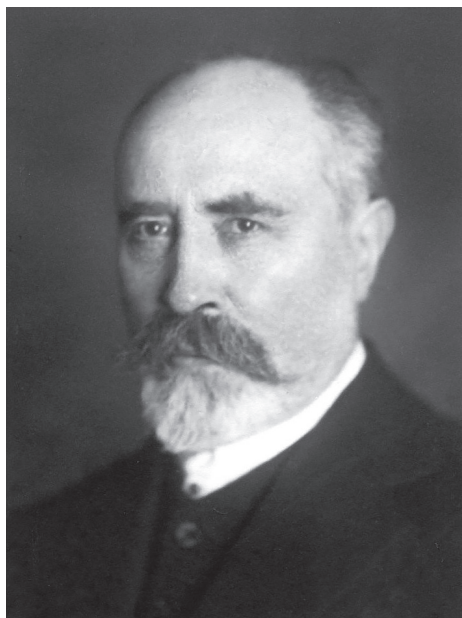
S:s äldsta dotter *Maria (Majken) S* (1864–1944) utbildade sig till lärare och tjänstgjorde från 1882 till sin pensionering 1924 vid högre flickskolan i Gävle, där hon var huvudlärarinna i engelska. Hennes bevarade dag- och klippböcker ger intressanta inblickar i lärarnas gemenskap och skolans utveckling under dessa år. Majken S gick flera fortbildningskurser och ansågs vara synnerligen skicklig i sitt yrke. För att hålla sig ajour med engelsk kultur och litteratur gjorde hon även upprepade resor till London, första gången 1881–82. Eleverna höll henne för ”charming” även om de stundom fann hennes noggrannhet i uttalet av engelskan vara väl petig. Vid avskedet från sko-

PER AUGUST SWEDLUND (1822–1908)
Länsmuseet Gävleborg

lan fick hon Pro Patrias stora guldmedalj.

Bror till S var *Per (Pelle) Adolf S* (1865–1947) som efter studenten också inledningsvis arbetade som lärare i Gävle, men sedan utbildade sig till målare vid Konstakademien. Efter avslutade studier 1892 vistades Pelle S under flera perioder utomlands, bl a i Frankrike och Italien. Framför allt blev S berömd för sina motiv från Brügge, ”den glömda staden” som på 1890-talet drog till sig konstnärer från när och fjärran. Georges Rodenbachs symbolistiska roman *Bruges-la-Morte* (1892) och – för svenskt vidkommande – Oscar Levertins (bd 22) prosadikt *Brügge* (1895) lockade dem dit. Bland vallfärdsmännen från Sverige märks konstnärerna Olof Sager-Nelson (bd 31) och Anders Trulson, men det var S, som besökte staden första gången 1898–99, vilken med sina melankoliska målningar av gamla övergivna hus, förfallna broar och sovande svanar blev ”den svenske Bryggemålaren par préférence” (DN). En annan viktig motivkrets för S utgjorde den romerska campagnan, som han skildrade som ett dystert och dött slättland. I Sverige målade

PELLE SWEDLUND (1865–1947)
Swedlundska släktarkivet, RA

GUSTAF SWEDLUND (1867–1957)
KB

S många motiv hämtade från Visby, som han dekorativt förenklade och skildrade i svårmodigt dunkla färger. Stämningmätade solnedgångar i de jämtländska fjällen och på Västkusten var en annan specialitet. S var en grubblets konstnär, ”en drömmare och en filosof” med Axel Gauffins ord (Stockholms Dagblad).

Efter hand mattades S:s produktion och 1932 blev han intendent vid Thielska galleriet, en post som han upprätthöll till 1946. S förde ett tillbakadraget liv och visade upp sina verk relativt sparsamt även om han bl a deltog i Venedigbiennalen 1901 och ställde ut i München 1905. I Sverige ställde han vid olika tillfällen ut tillsammans med generationskamraterna Ecke Hedberg och Wilhelm Smith. Både Nationalmuseum och Göteborgs konstmuseum förvärvade tidigt målningar av S, som även finns representerad vid Gävle museum, Stockholms rådhus och Thielska galleriet.

De båda föregåendes bror *Nils Gustaf S* (1867–1957) kom att genom en mångsidig gärning bli en av Gävles mest bekanta personer, känd för sin humor, sina stuprörs-

smala byxor och sitt spänstiga steg högt upp i åren. Efter mogenhetsexamen inträdde Gustaf S 1887 vid Hälsinge regemente, där han avancerade till chef för Delsbokkompaniet och 1922 tog avsked som major. Som officer var han ”väl villig, originell och någorlunda patriarkisk” (Gefle Dagblad). Sina militära erfarenheter tog S med sig när han efter gymnastikdirektörsexamen vid GCI 1894 blev gymnastiklärare vid högre allmänna läroverket i Gävle. Fäktning och skytte hörde till de övningar han uppmuntrade, under första världskriget fick han läroverkets idrottsförening att även ta upp handgranatkastning på programmet. Under sina sammanlagt 60 terminer vid läroverket var ”Gucke” beryktad för sin noggrant upprätthållna disciplin, som nog var som strängast när det kom till söner. Sina elever övervakade han från en kommandobalkong på läroverkets gymnasiebyggnad, uppförd på egen bekostnad. Under tio år var S även gymnastiklärare vid Borgarskolan. Den i den lingianska gymnastiken skolade S var också under många år GCI:s internationel-

la representant och deltog vid åtta konferenser för folk- och ungdomslekar i Strassburg.

Efter hand kom S att engagera sig alltmer i det lokala politiska livet och näringslivet. 1904–16 satt han som frisinnad ledamot i stadsfullmäktige och han var under flera år ledamot av drätselkammaren och belysningsstyrelsen liksom suppleant i byggnadsnämnden. Det var också i bostadsbranschen han skulle göra sin stora insats i näringslivet. 1906 blev S VD för Byggnads ab Gevalia. När ett av landets första allmännyttiga bostadsföretag, ab Gavlegårdarna, bildades 1917 som ett svar på tidens bostadskris, blev han dess första VD och styrelseordförande. Under S:s långa tid i ledningen fram till 1940 då han drog sig tillbaka utvecklades detta bolag till ett av landets största. S hade även en rad uppdrag i olika föreningar och förbund, bl a som ordförande i Gävle fastighetsägareförening, samt var sakkunnig i skolöverstyrelsen. 1949 erhöll han Gävle stads förtjänstmedalj ”för samhällsgagnande gärning”.

I äktenskapet med Ellen Reuterskiöld, dotter till Hälsinge regementes chef, fick S sönerna *Nils S* (se nedan) och *Gustaf Robert S* (1902–77). Robert S utbildade sig till historiker vid UU och disputerade 1936 på avhandlingen *Grev- och friherreskapen i Sverige och Finland*, som byggde på ett omfattande kameralt arkivmaterial. Redan under avhandlingsarbetet hade han fått anställning vid ULA och det var som arkivman han skulle göra sin huvudsakliga insats. De första åren som sådan verkade han i Norrland som länsarkivarie i Östersund och landsarkivarie i Härnösand. Under denna tid gjorde han sig också känd som en förkämpe för norrländska intressen och riktade i tidningsartiklar och radioföredrag kritik mot behandlingen av Norrland. S, som av vännerna i Östersund kallades ”Robert le Diable” på grund av sin ”infernaliskt hänsynslösa tunga” (G Näsström), var i denna roll synnerligen stridbar. I en radiosändning 1951 höll han ett tal vars krav på satsningar på kultur och högre utbildning i Norrland ledde till att norrländska tidningar nämnde honom som en lämplig framtida landshövding i något av de norra länen. Istället blev S samma år landsarkiva-

ROBERT SWEDLUND (1902–77)
Privat ägo

rie i Göteborg, en post han upprätthöll till 1957 då han blev arkivråd vid RA i Stockholm.

S deltog i flera offentliga utredningar om arkivväsendet, stod bakom urkundsutgåvor och medverkade i olika historiska samlingsverk. Främst intresserade sig S för att omorganisera arkivväsendet; att skapa överblick och ordning var en ledstjärna i allt han gjorde och han satte sin prägel på 1961 års arkivförfattningar som bl a innebar en ökad decentralisering. S var likaså verksam för att utbilda personalen och stod bakom flera kurser i RA som kom att utgöra grunden till den sedermera formaliserade utbildningen i arkivkunskap. S beskrivs som en kraftfull, inspirerande och föga formell chef. Efter sin pensionering 1967 fortsatte han sin arkivgärning så länge krafterna räckte, bl a för Solna kommun, och ordnade som något av det sista han gjorde det Swedlundska släktarkivet (i RA).

S:s son *Sten S* (1937–2014) utbildade sig till sjöofficer och var 1982–85 chef för ubåtsflottiljen. 1986 blev han chef för sydkustens örlogsbas, 1990 befordrades han till konter-

STEN SWEDLUND (1937–2014)
Statens maritima museer

TEKLA SWEDLUND (1871–1948)
KB

amiral och utsågs till chef för kustflottan. Efter pensioneringen 1994 engagerade sig S i Röda korsets internationella hjälpverksamhet, med placering i Zagreb i Kroatien 1995–97, Nordkorea 1997–98 och därefter i Serbien, Montenegro och Kosovo. S deltog också i Röda korsets aktioner i samband med Irakkriget 2003. För sina internationella humanitära insatser fick han 2009 motta Prins Carl-medaljen. S engagerade sig också i hemstaden Karlskrona och spelade en viktig roll vid Stumholmens avmilitarisering och Marinmuseums förläggning dit. Likaså var han drivande i Varvshistoriska föreningens arbete med att väcka liv i den på 1690-talet uppförda Repslagarbanan på Lindholmen.

S:s fars faster, dotter till Per August S, var *Sofia Helena Lovisa (Bibbi) S* (1869–1948), den utåt minst synliga i syskonskaran. Lärare som systrarna blev hon aldrig, utan som vuxen skötte hon det med systrarna gemensamma hemmet. Dessutom var hon biträde åt sekreteraren i Gävleborgs läns hushållningssällskap samt kassörska i Byggnads ab Gevalia. Bevarade brev visar att hon hade

ordets gåva och hon har av allt att döma haft bett i repliken: ”gamla lärarinnor böra på ett för staten billigt sätt avdagatagas” var ett visdomsord från henne som måste ha pikat systrarna. Bibbi S:s korrespondens innehåller många brev från Lydia Wahlström som stod familjen S nära.

S:s syster *Tekla Emilia S* (1871–1948) tog 1889 mogenhetsexamen som en av de första kvinnliga studenterna i Gävle. Hon fattade liksom brodern Gustaf tidigt intresse för gymnastik och ledde gymnastikövningar redan som elev vid högre flickskolan i Gävle. 1891 bildade Tekla S tillsammans med skolans föreståndare Karolina Sjölander Gefle kvinnliga gymnastikförening och utbildade sig till gymnastikdirektör vid GCI. Två år efter examen 1893 reste hon till USA, där hon arbetade som sjukgymnast i Baltimore och Washington, bl a åt Mary Garrett, en av världens då rikaste kvinnor. Under den åtta månader långa utlandsvistelsen lärde S sig den då helt nya ”amerikanska leken ’Basket Ball’” (cit ur Halldén). Åter i hemstaden Gävle arbetade S tidvis som sjukgymnast och fick arbete

som gymnastiklärare vid högre flickskolan, där hon introducerade den nya sporten ”med stormande bifall av både flickor och gossar, kvinnor och män”. S framstår som en öppen person. Under vistelsen i USA besökte hon kväkarnas möten och hon intresserade sig likaså tidigt för vegetarianism. S tog även med inspiration från Vita bandet initiativ till att samla kvinnor från olika arbetsplatser till regelbundna symöten och ge dem möjlighet att bo på vilohem, en aktivitet som 1922 institutionaliserades i Gefle stugförening. S var dess ordförande till året före sin död.

Källor o litt: Allmänt: Swedlundska arkivet, RA.

Nils Nilsson o Nils S: Boupptecknar, Gävle rådhus-rätt FIIA:49 nr 57 o FIIA:65 nr 108, HLA. Hfl för Tierp, AI:6a (p 174) o AI:7a (p 197), ULA.

Per August S: Uppsala hm. – Negr i Gefle-Posten 6 febr o SvD 7 febr 1908.

Maria (Majken) S: Karolina Själander och hennes skola (1941).

Per (Pelle) Adolf S: A Gauffin, Hos Erik Hedberg, Wilhelm Smith och Pelle Swedlund (Stockholms Dagblad 22 mars 1912); SKL. – Negr i DN 15 febr 1947.

Nils Gustaf S: 90-åriga Gustaf Swedlund gillade Delsbo-kompaniet (Gefle Dagblad 9 jan 1957); Den samtida historien: studier till Gävles 550-årsjubileum 1996 (1995); Det goda boendet: Gavlegårdarna 1917–1992 (1992); A Uddholm, Från ärkebiskop till fakir (1996); Väd. – Negr SvD 31 aug 57.

Gustaf Robert S: N Nilsson, Arkivmannen Robert Swedlund (Arkivvetenskapliga studier, 6, 1987); G Näsström, Robert Swedlund – norrländsk värme-central (Röster i radio 4–10 mars 1951); Sveriges statskalender; Väd. – Negr i SvD 22 sept 1977.

Sten S: Sten Swedlund fyller 70 år i dag (Blekinge Läns Tidning 13 mars 2007); Väd. – Negr i DN 4 aug 2014.

Sofia Helena Lovisa (Bibbi) S: Karolina Själander och hennes skola (1941).

Tekla Emilia S: O Halldén, Vandringsboken: en 50-årig korrespondens mellan kvinnliga gymnastikdirektörer examinerade 1893 från Kungliga gymnastiska centralinstitutet (1996); Karolina Själander och hennes skola (1941). – Negr i Gefle Dagblad 11 aug 1948.

Jakob Christensson

Swedlund, Nils Per Robert, f 16 maj 1898 i Gävle, d 28 juni 1965 i Marichamn, Åland (enl db Saltsjöbaden, Sth). Föräld-

rar: majoren Nils Gustaf S (se ovan) o Ellen Anna Elisabeth Reuterskiöld. Studentex vid Gävle h a l 16 maj 17, elev vid officers-aspirantskolan i Karlsborg 18 okt 17–10 maj 18, inskr vid kadettutbildn vid Karlberg 21 okt 18, officersex 18 dec 19, fänrik vid Hälsinge reg (I 14) 31 dec 19, studier i Grenoble, Frankrike febr–april 20, tjänstg som daglöjtn vid I 14 från 1 maj 20, avd:chef vid I 14:s korpral- o furirskola 1 maj–21 juni 20, plutonchef från 26 juni 20, lärare i signalutbildn 30 april 21, chef 28 maj 21, allt vid I 14:s korpral- o furirskola, plutonchef vid Norrbottens reg (I 19) 13 sept 20–27 mars 21, underlöjtn vid I 14 årsskiftet 21/22, intendentsaspirant 13 okt 23–14 okt 25, tf regementsintendent vid Norrlands trängkår (T 3) 6 juni–9 sept 24, subalternofficer vid kommissarieskolan på Ljungbyhed 8 juli–8 okt 24, löjtn vid I 14 5 dec 24, elev vid Krigshögskolan 12 okt 27–17 aug 29, tjänstg vid Livreg till häst 7 sept–8 okt 28, aspirant vid Generalstaben 15 april–15 okt 30, tjänstg vid Norrlands artillerireg 7 sept–6 okt 32, tjänstg vid utbildn:avd vid Generalstaben 15 okt 32–17 mars 33, kapten i armén o kommenderad officer vid Generalstaben 17 mars 33, stabsadj o kapten vid utbildn:avd där 12 maj 33, stabsadj o kapten där 22 sept 33, kapten vid I 14 1 dec 33, tjänstg vid centralavd vid Generalstaben hösten 34, repetitör o bitr lär i taktik vid Krigshögskolan 1 okt 34–38, led av komm ang gemensamma bestämmelser för signaltjänsten 34–35, av 1935 års signalsakk 35–38, chef för fältövningsdetaljen vid Generalstaben sept 35–okt 38, led av komm ang nytt fälttjänstreglemente för armén jan 36–sept 37, tjänstg vid infanterireg (IR 27) i Rostock 5 aug–29 aug 36, stabsadj o kapten vid Generalstabskåren 30 april (tilltr 1 juli) 37, tjänstg vid arméstabens utbildn:avd 1 juli 37–1 okt 38, kapten vid Västernorrlands reg 27 maj (tilltr 1 okt) 38, led av komm ang utarbetande av infanterireglemente maj–dec 38, av komm ang utarbetande av utbildn:instruktion 39, kapten o kompanichef vid Västernorrlands reg (I 21) 1 okt 38–23 febr 40, uppdrag att förbereda frivilligkårens organisation i Norrbotten dec 39–jan 40, kommenderad till arméstaben 13 dec 39, stabsadj o kapten vid Generalstabskåren 1 jan 40, tjänstg vid Generalstabens utbildn:avd 10 jan–7 april